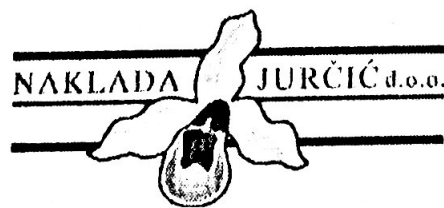

John Locke

DVIJE RASPRAVE O VLADI

Zagreb, 2013.

Glava II.

O PRIRODNOM STANJU⁵

4. Kako bismo pravilno razumjeli političku vlast i izveli joj podrijetlo iz njezina izvora, moramo razmotriti kakvo je stanje svih ljudi po prirodi – to je stanje *savršene slobode* u određivanju svojih radnji i raspolaganju svojim posjedima i osobnostima kako drže pogodnim u granicama prirodnog zakona, bez traženja dopuštenja od nekog drugog čovjeka ili ovisnosti o njegovoj volji.

Jednako tako je i *stanje jednakosti*, u njemu su sva vlast i jurisdikcija uzajamni, budući da nitko nema više vlasti od drugoga; kako ništa nije očiglednije nego da je svim stvo-

⁴ Usporedi definiciju *res publicae* u Lockeovom Pismu o toleranciji (*Epistola de Tolerantia*, 1689.): »Čini mi se kako je država društvo ljudi uspostavljeno jedino poradi stjecanja i očuvanja njihovih vlastitih građanskih interesa (*bona civilia*)... zato je upravitelj naoružan prisilom i snagom svih svojih podanika (*toto scilicet subditorum robore*) zbog kažnjavanja oni koji povređuju prava nekog drugog čovjeka« (1765., str. 5., a u engleskom prijevodu str. 35 – 6.). Ovdje je izostavljena vanjska sigurnost, a umjesto imovine pojavljuje se *bona civilia*, definirana kao »život, sloboda, zdravlje i nepovredivost tijela; i posjedovanje materijalnih stvari, kao što su novac, zemlja, kuće, namještaj i slično. (*vitam, libertatem, corporis integritatem, et indolentiam, et rerum externarum possessiones, ut sunt latifundia, pecunia, supellex, etc.*).«

⁵ Francuska i neke druge verzije započinju ovom glavom, dok je u Lockeovom izvornom tekstu možda postojao samo jedan paragraf, prije ovog poglavlja, koji je predstavljao uvod u cijelu *Drugu raspravu*.

renjima iste vrste i roda rođenje donijelo jednake prirodne prednosti i korištenje istih sposobnosti, onda svi ljudi na isti način trebaju⁶ biti međusobno jednaki bez podređivanja ili pokornosti, osim ako ne bi gospodar i vlasnik svih nas nekom izričitom izjavom volje postavio jednoga i-

7. I kako bi svi ljudi bili spriječeni u posezanju za tuđim pravima i nanošenju štete drugima, a prirodni zakon poštovan – što zahtijeva *očuvanje svih ljudi*, provođenje prirodnog zakona je predano u ruke svakog čovjeka, što znači da svatko ima pravo kazniti prekršitelje tog zakona u mjeri kojom bi se spriječilo svako daljnje kršenje. Jer bi *prirodni zakon*, kao i svi drugi zakoni koji se odnose na ljude na ovom svijetu, bio uzaludan ako ne bi u prirodnom stanju postojalo tijelo koje bi imalo *vlast provoditi* ovaj zakon i time sačuva nevine, a obuzda krivce; i ukoliko u prirodnom stanju netko može kazniti drugoga zbog zla koje je učinio, onda svatko može postupiti jednako tako. Jer u takvom *stanju savršene jednakosti*, u kojem po prirodi ne postoji nadmoć ili pravosudna vlast jednog nad drugim, sve što netko može učiniti u provođenju tog zakona, zaista mora imati i pravo učiniti.

¹⁰ Usporedi I. §§ 86, 87, 92, II § 135. Obično se smatra kako je ovaj Lockeov stav uperen protiv Hobbesa, posebno protiv trinaeste glave *Levijatana*, iako Locke ni na koji način ne daje do znanja kako je ovdje imao na umu Hobbesa.

8. I na ovaj način u prirodnom stanju *jedan čovjek putem vlasti nadmašuje drugog*, ali bez apsolutne ili arbitrarne vlasti da prema svojoj raspaljenoj jarosti ili beskrajnoj raspuštenosti volje postupa sa zločincem koji mu je dospio u šake, već samo da mu uzvрати u mjeri koju spokojan um i savjest nalažu, razmjerno prekršaju, što znači toliko koliko je dovoljno za *odštetu i obuzdavanje*. To su jedini razlozi zbog kojih jedan čovjek može zakonito nanijeti štetu drugome, a što nazivamo *kaznjavanjem*. Kršeći prirodni zakon, krivac daje do znanja kako živi po drugom pravilu, a ne po pravilu *uma* i opće pravednosti koje predstavlja onu mjeru koju je Bog propisao djelovanju ljudi radi njihove uzajamne sigurnosti; i time postaje opasan za ljude, budući da omalovažava i raskida vezu koja ih osigurava od nepravde i nasilja. Budući da je ovo prekršaj protiv cijelog roda i njegova mira i sigurnosti, za koje se pobrinuo prirodni zakon, svaki čovjek može iz ovog razloga, po pravu koje ima zbog samog očuvanja ljudi, obuzdati ili, ako je nužno, uništiti ono što im šteti i time nanijeti zlo nekome tko je prekršio ovaj zakon kako bi ga naveo da se pokaje zbog onoga što je učinio i time ga odvratio, a na njegovom primjeru i druge, od činjenja sličnog zla. Tako u ovom slučaju i na ovoj osnovi svaki čovjek ima pravo kazniti krivca i biti izvršitelj prirodnog zakona.

11. Na osnovi ova *dva različita prava* – prvog prava *kažnjavanja* zločina zbog *obuzdavanja* i sprječavanja sličnog prekršaja, a koje pripada svakome; i drugog prava *uzimanja odštete*, koje pripada samo oštećenoj strani – dolazi do prihvatanja toga da vladar koji, budući da je vladar, raspolaže općim pravom kažnjavanja koje je predano u njegove ruke, često može, tamo gdje to zahtijeva javno dobro, a ne provođenje zakona, na osnovi svoje osobne vlasti *oprostiti* kaznu za kaznene prekršaje,¹⁴ ali ipak ne može *oprostiti* zadovoljštinu koja pripada nekom običnom čovjeku zbog štete koju je pretrpio. Onaj tko je pretrpio štetu ima pravo zahtijevati u svoje vlastito ime i jedini je koji može *oprostiti*. Oštećena osoba ima jednaku vlast za sebe prisvojiti dobra ili usluge prekršitelja na osnovi *prava samoodržanja*, kao što svaki čovjek ima vlast kazniti zločin, kako bi spriječio njegovo ponavljanje *na osnovi prava koje ima zbog očuvanja svih ljudi*, kao i učiniti sve razbojnice stvari koje je u stanju učiniti zbog toga. I stoga svaki čovjek u prirodnom stanju ima vlast usmrtiti ubojicu, kako bi odvratio druge od sličnog prekršaja, koji nikakva odšteta ne može nadoknaditi, ali i *osigurao* ljude od napada zločinca, koji je, odrekavši se uma – općeg pravila i mjere koje je Bog dao ljudima – nepravednim nasiljem i krvoprolićem provedenim nad nekim objavio rat svim ljudima; i prema tome može biti uništen kao *lav* ili *tigar*, kao jedna

¹⁴ Usporedi II. § 159. Pravo pomilovanja je predstavljalo četvrto obilježje suverenosti (Bodin, *Methodus*, 1945., str. 173.) i Locke je ovdje vjerojatno mislio na tradicionalnu teoriju suverenosti.

žemo...
močvara i ponora.⁴⁴ Zato, koliko god mogao biti pogrešan, svrha zakona nije ukinuti ili ograničiti, već *očuvati i uvećati slobodu*; jer u svim državama bića stvorenih podobnima za zakone, *ako nema zakona, nema ni slobode*. Jer sloboda

⁴³ Ovaj je poznati odjeljak, po svemu sudeći, prije bio uperen protiv Filmera nego protiv Hobbesa.

⁴⁴ Usporedi *Levijatan*, glava 30., str. 307.: »Jer zakoni koji predstavljaju samo pravila postavljena od državne vlasti ne služe tome da narod obvežu na uzdržavanje od svake voljne radnje, već da narod upute na kretanje i zadrži ga u kretanju, tako da sam po sebi ne nanosi štetu svojom naglošću, žustrinom i neodmjerenošću, jednako kao što i ograde pored puta nisu napravljene kako bi putnike zaustavljale, već kako bi se putnici, pomoću njih, mogli držati svog puta.«

znači biti slobodnim od ograničenja i nasilja drugih, što nije moguće tamo gdje nema zakona. Ali sloboda nije, kao što nam je rečeno,⁴⁵ *sloboda svakog čovjeka da čini što ga je volja* – jer tko bi mogao biti slobodnim kada protjev svakog drugog čovjeka može biti da gospodari njime? – već sloboda da prema vlastitom mišljenju raspolaže i upravlja svojom osobom, djelovanjem, posjedima i sveukupnim vlasništvom u okviru ovlasti onih zakona kojima je podvrgnut, i da pri tome ne bude podvrgnut arbitrarnoj volji drugoga, već da slobodno slijedi svoju vlastitu.

59. *Vlast, dakle, koju voditelji imaju nad...*

87. Budući da su svi ljudi rođeni, kao što smo i dokazali, s jednakim pravom na savršenu slobodu i nekontrolirano uživanje svih prava i privilegija prirodnog zakona, čovjek po prirodi ima vlast ne samo očuvati svoje vlasništvo, odnosno život, slobodu i imovinu⁶⁵ od povreda i napada drugih, već i presuditi i kazniti prekršitelje tog zakona onako kako vjeruje da prekršaj zaslužuje, čak i samom smrću za zločine kad, po njegovom mišljenju, strahota djela to zahtjeva. Ali kako nikakvo *političko društvo* ne može postojati niti opstati ako nema vlast kako bi se očuvalo vlasništvo i kako bi se kaznili svi prekršaji pripadnika tog društva, *političko društvo* i postoji jedino tamo

⁶⁵ Ovu proširenu definiciju vlasništva – »vlasništvo, odnosno život, sloboda i imovina« – usporedi s I. § 9; II. §§ 57, 59, 85, 123, 131, 135, 137, 171, 173, 209, 221 i 222.

gdje se svaki član društva odrekao ove prirodne vlasti i predao je u ruke zajednice u svim slučajevima kad se može zbog zaštite obratiti zakonu koji je ta zajednica donijela. I budući da su na ovaj način isključene sve privatne presu- pravila, zajednica postaje sudac, nepristran i jednak za sve stranke, i preko ljudi, kojima je zajednica dala ovlasti da provode ta pravila, rješava sve razmirice koje mogu na- stati između članova tog društva po pitanju nekog prava, i kaznama koje je ustanovio zakon kažnjava prekršaje koje je neki član počinio protiv društva; na osnovi ovoga se lako razlikuje tko jest, a tko nije član *političkog društva*. Oni koji su sjedinjeni u jednom tijelu i imaju zajednički utvrđen zakon na koji se pozivaju i sudstvo s ovlastima da rješava sporove između njih i kažnjava prekršitelje, *jesu u političkom društvu* jedni s drugima; ali oni koji nemaju takvo zajedničko pravo apelacije, mislim na zemlji, još su u prirodnom stanju, a gdje nema suca, svatko je sudac za sebe i izvršitelj, što predstavlja, kao što sam ranije poka- zao, savršeno *prirodno stanje*.

...i vlasti određuje vrste od-

93. Doista, u *apsolutnim monarhijama*, kao i u drugim vladama svijeta, podanici se imaju pravo pozvati na zakon i suce kako bi riješili određene sporove i ograničili određeno nasilje do kojih bi moglo doći između samih podanika. To svatko smatra nužnim i vjeruje kako onaj tko bi nastojao to pravo uskratiti, zaslužuje biti smatran otvorenim neprijateljem društva i čovječanstva. Ali imamo razloga sumnjati kako je razlog istinska ljubav prema ljudima i društvu i milosrđe koje svi dugujemo jedni drugima. Jer ovo nije ništa više od onoga što svaki čovjek, koji voli svoju osobnu vlast, dobitak ili veličinu, može i po prirodi mora činiti – čuvati ta živa bića koja rade i crnče samo za njegovo zadovoljstvo i korist, kako se ne bi međusobno povrijedili ili uništili; i stoga se o njima vodi briga ne zbog neke ljubavi koju gospodar osjeća za njih, već zbog ljubavi prema sebi i dobiti koju mu ona donose.⁶⁹ Jer ako se postavi pitanje: kakva sigurnost, *kakva zaštita* u takvoj državi *postoji od nasilja i ugnjetavanja ovog apsolutnog vladara*, pravi se odgovor teško može naći. Spremni su odgovoriti kako samo postavljanje pitanja o sigurnosti zaslužuje smrt.

⁶⁸ Ovaj je izvještaj o Cejlonu (Šri Lanka) sadržan u djelu Roberta Knoxa, *An Historical Relation of the Island of Ceylon*, 1680.

⁶⁹ Usporedi I. § 156.

Glava VIII.

O POČETKU POLITIČKIH DRUŠTAVA

95. Budući da su ljudi, kao što je rečeno, po prirodi svi slobodni, jednaki i neovisni, nitko ne može biti lišen svoje imovine i podčinjen političkoj vlasti drugoga bez vlastite *suglasnosti*. Jedini način na koji netko lišava sebe prirodne slobode i *stavlja okove građanskog društva* je usuglašavanje s drugim ljudima u združivanju i ujedinjenju u zajedni-

** Budući da je građanski zakon akt cijelog političkog tijela, on prema tome vlada svakim pojedinačnim dijelom tog tijela« (Hooker, *ibid.*).

cu, kako bi ugodno, zaštićeno i miroljubivo živjeli zajedno i sa sigurnošću uživali vlastitu imovinu te imali veću zaštitu od napada onih koji toj zajednici ne pripadaju. Bilo koji broj ljudi može ovo učiniti, jer time ne povređuje slobodu ostalih; oni su ostavljeni kako su i bili, u slobodi prirodnog stanja. Kad se nekoliko ljudi na ovakav način *usuglasi i stvori jednu zajednicu* ili vladu, time se odmah sjedinjuju i postaju *jedno političko tijelo* u kojemu *većina* ima pravo djelovati i odlučivati za ostale.

119. Kako je svaki čovjek, kao što je bilo pokazano, *po prirodi slobodan* i budući da ništa nije u mogućnosti podčiniti ga nekoj zemaljskoj vlasti osim njegove vlastite suglasnosti; potrebno je razmotriti što bi se smatralo *dovoljno jakim izjavom* čovjekove *suglasnosti* koja bi ga učinila *podanikom* zakona neke vlade. Postoji uobičajena razlika između izričite i prešutne suglasnosti, koja se odnosi na ovaj naš slučaj. Nitko ne sumnja kako samo *izričitom suglasnošću* nekog čovjeka, koji stupa u određeno društvo, taj čovjek postaje savršeni član tog društva, podanik te vlade. Teškoća je u procjeni što treba smatrati *prešutnom*

⁹² Ovo gledište moderno pravo odbacuje. No kako u Lockeovo doba nije bilo zakonom uređenog prava na državljanstvo, u određenom smislu nije pogriješio kad je ovo tvrdio. Uostalom, on se zalagao za naturalizaciju stranaca na socijalnoj i ekonomskoj osnovi.

⁹³ Ovo je još jedno mjesto gdje Locke riječ *commonwealth* upotrebljava kao oznaku za republiku kako bi je razlikovao od kraljevstva, odnosno monarhije.

suglasnošću i u kojoj mjeri ona obvezuje, odnosno u kojoj će se mjeri za nekoga smatrati da je dao suglasnost i time se podčinio nekoj vladi, kad uopće nije, ni na kakav način, izrazio tu suglasnost. Na ovo odgovaram kako svaki čovjek koji ima neki posjed ili uživa neki dio gospodstva neke vlade, time doista daje svoju *prešutnu suglasnost*, i utoliko je obvezan na poslušnost zakonima te vlade za vrijeme takvog uživanja – bez obzira o kojoj se vladi radi; bez obzira je li taj posjed na zemlji koju on i njegovi nasljednici zauvijek imaju, ili samo za tjedan dana stanovanja, ili samo slobodno putuju glavnom cestom; zapravo, to doseže dokle i samo bivanje nekoga u okviru teritorija te vlade.

Glava XI.

O CILJEVIMA POLITIČKOG DRUŠTVA I VLADE⁹⁵

123. Ako je čovjek u prirodnom stanju tako slobodan kao što je bilo rečeno, ukoliko je apsolutni vladar svoje osobe i posjeda, jednak najvećima, a podanik nikome, zašto bi onda ostavio svoju slobodu, zbog čega bi predao svoje gospodarenje, a sebe podredio gospodstvu i nadzoru neke druge vlasti? Na to slijedi očigledan odgovor: iako u prirodnom stanju ima takvo pravo, ipak je njegovo uživanje nesigurno i stalno izloženo napadima drugih. Budući da su svi kraljevi kao i on, a svaki čovjek njemu jednak, i kako se veći dio njih ne pridržava strogo pravičnosti i pravde, očuvanje vlasništva koje ima u ovom stanju vrlo je nepouzđano i nesigurno. Zbog toga je voljan napustiti stanje koje je, koliko god da je slobodno, puno strahota i neprestanih opasnosti; i nije bez razloga što teži i što je voljan stupiti u društvo s drugima koji su već ujedinjeni ili se imaju namjeru ujediniti zbog uzajamnog očuvanja života, sloboda i imanja, koje općim imenom nazivamo *vlasništvom*.⁹⁶

⁹⁵ Prema svojem obliku, ova glava predstavlja skraćeno izlaganje sveukupnog Lockeovog gledišta.

⁹⁶ Za širu definiciju vlasništva vidi II. § 87. Taj cijeli ulomak treba usporediti s prvim ulomkom 17. glave *Levijatana*.

128. Jer u prirodnom stanju, ako zanemarimo slobodu bezazlenih uživanja koju čovjek ima, on ima dvije vlasti:

Prva je činiti što god smatra prigodnim za očuvanje sebe i drugih u okvirima dopuštenja *prirodnog zakona*, na osnovi kojeg, zajedničkog svima njima, on i svi ostali *ljudi predstavljaju jednu zajednicu*, tvore jedno društvo drugačije od svih drugih stvorenja. I kada ne bi bilo pokvarenosti i poročnosti izopačenih ljudi, ne bi bilo potrebe za nečim drugim; niti nužnosti da se ljudi odvoje od ove velike i prirodne zajednice te da se pozitivnim sporazumima udruže u manja i odvojena društva.

Druga vlast koju čovjek ima u prirodnom stanju je *vlast kažnjavanja zločina* koji su učinjeni protiv tog zakona. Obje ove vlasti predaje kada stupa u privatno, ako ga možemo tako nazvati, ili u određeno političko društvo i kada se pripaja nekoj državi, izdvojenoj od ostalih ljudi.

129. *Prvu vlast, naime vlast činjenja onoga što smatra prigodnim za očuvanje sebe i ostalih ljudi, predaje kako bi*

bila uređena zakonima koje donosi društvo, onoliko koliko će to zahtijevati očuvanje njega i ostalih u tom društvu; a ti zakoni društva u mnogim stvarima ograničavaju slobodu koju je imao na osnovi prirodnog zakona.

130. *Drugo, vlast kažnjavanja u cjelini predaje* i sudjeluje sa svojom prirodnom silom – koju je ranije mogao, na osnovi vlastite pojedinačne vlasti, upotrijebiti u provedbi prirodnog zakona, kako je smatrao pogodnim – kako bi pomogao izvršnoj vlasti društva, kao što zakon društva i zahtijeva. Jer budući da je sada u novom stanju, u kojemu treba uživati mnoge ugodnosti od rada, pomoći i društva drugih u toj zajednici, kao i zaštitu njezine sveukupne sile, također treba u brizi o sebi onoliko umanjiti svoju prirodnu slobodu koliko će to dobro, napredak i sigurnost društva zahtijevati; to nije samo nužno, već je i pravedno, budući da i ostali članovi društva to čine.

1. ... predaju jed-

135. Premda je *zakonodavna vlast*, bilo da je predana jednome ili više njih, bilo da postoji stalno ili periodično, *vrhovna vlast* u svakoj državi, ipak:

Prvo, nije, niti može biti apsolutno *arbitrarna* nad životima i imovinom drugih ljudi. Jer kako je to samo združena vlast svakog pripadnika društva koja je predana toj osobi ili skupštini, koja je zakonodavac, ne može biti ništa više od onoga što su ti ljudi imali u prirodnom stanju prije nego što su stupili u društvo i predali je zajednici. Jer nitko ne može na drugoga prenijeti više vlasti nego što sam ima, i nitko ne raspolaže takvom apsolutnom vlašću nad sobom, ili nekim drugim, da bi mogao uništiti svoj vlastiti život ili drugome oduzeti život ili vlasništvo.¹⁰⁴

Kao što je bilo dokazano, čovjek ne može sebe podrediti arbitrarnoj vlasti drugoga; a kako u prirodnom stanju ne raspolaže nikakvom arbitrarnom vlašću nad životom, slobodom ili vlasništvom drugoga, već samo s onoliko vlasti koliko mu je prirodni zakon dao zbog očuvanja sebe i ostalih ljudi, to je sve što zaista daje ili može predati dr-

¹⁰⁴ Usporedi II. § 6.

žavi, a preko nje *i zakonodavnoj vlasti*, tako da zakonodavno tijelo ne može imati više od toga. Njihova je vlast, u svojim krajnjim granicama, *ograničena na zajedničko dobro društva*.¹⁰⁵ To je vlast koja nema nikakvu drugu svrhu osim očuvanja i zbog toga nikad ne može imati pravu

pravdom ili pravdom ako je suprotan njemu.

136. *Drugo, zakonodavno tijelo ili vrhovna vlast ne može za sebe prisvojiti vlast upravljanja na osnovi improviziranih dekreta,** već je dužna dijeliti pravdu i odlučivati o pravima podanika na osnovi objavljenih važećih zakona i preko poznatih ovlaštenih sudaca.* Budući da prirodni zakon nije napisan i kako se nigdje ne može pronaći

138. Treće, *vrhovna vlast ne može uzeti čovjeku* bilo koji dio njegova *vlasništva* bez njegove suglasnosti. Budući da je očuvanje vlasništva svrha vlade i razlog zbog kojega ljudi stupaju u društvo, to nužno pretpostavlja i zahtijeva da ljudi imaju vlasništvo, bez kojeg bi se moralo pretpostaviti da su stupanjem u društvo izgubili ono što je bila svrha njihovog ulaska u društvo – što je prevelika besmislica da bi je ijedan čovjek priznao za svoju. Budući da ljudi *u društvu*

222. Razlog zbog kojega ljudi stupaju u društvo je očuvanje njihovog vlasništva;¹⁶² a svrha zbog koje biraju i ovlašćuju zakonodavno tijelo je mogućnost postojanja donesениh zakona i ustanovljenih pravila kao čuvara i bedema vlasništva svih članova društva, koji bi ograničili vlast i gospodstvo svakog pripadnika i dijela društva. Jer nikad se ne može pretpostaviti kako je volja društva da zakonodavno tijelo treba imati vlast za uništenje onoga što

¹⁶² Usporedi II. § 138.

svatko želi osigurati ulaskom u društvo i zbog čega su se ljudi podčinili zakonodavcima koje su sami stvorili. Kad god *zakonodavci pokušaju oduzeti ili razoriti vlasništvo naroda*, ili ga dovesti do ropstva pod arbitrarnom vlašću, sebe stavljaju u stanje rata s narodom koji je odmah zatim razriješen svake poslušnosti i prepušten općem utočištu što ga je Bog osigurao za sve ljude protiv sile i nasilja.¹⁶³ Zato, kad god *zakonodavno tijelo* prekrši ovo osnovno pravilo i *pokuša* – bilo zbog slavloljublja, straha, ludosti ili pokvarenosti – za sebe *ugrabiti ili predati u bilo čije ruke apsolutnu vlast* nad životima, slobodama i imovinom naroda, tim prekoračenjem ovlasti ono *gubi vlast* koju je narod predao u njegove ruke zbog potpuno suprotnih ciljeva, koja se tada prenosi na narod koji ima pravo povratiti svoju izvornu slobodu i ustanovljavanjem novog zakonodavnog tijela (kakvo smatra pogodnim) pobrinuti se za vlastitu sigurnost i zaštitu, što je svrha zbog koje i jest u društvu. Ono što sam ovdje uopćeno govorio o za-